

Sunuş

Uluslararası Psikanaliz Yıllığı'nın sekizinci sayısı olan 2016 derlemesiyle okurlarımıza yeniden merhaba diyoruz.

Geçtiğimiz bir yıl içinde ülkemizde ve dünyanın başka pek çok yerinde IŞİD ve benzeri örgütlerin kanlı saldırılarına acıyla ve dehşetle tanıklık ettik. Yeni sayımızın makalelerini seçtiğimiz, çevirdiğimiz, yayına hazırladığımız bir yıllık süreçte vahşeti ve boyutları giderek artan saldırılar yüzlerce insanın ölümüne, yüzlercesinin yaralanmasına neden oldu ve kuşkusuz hepimizin içinde derinden derine işleyen travma yaratıcı izler bıraktı. Her saldırıdan sonra insanlığın ortak yaşama, düşünme, yaratma ve üretme alanının hasar aldığını, Ötekilik kavramının aşındığını, ruh sağlığımızın koruyucusu olan geçiş alanlarının tahrip olduğunu görüyoruz.

Bu endişe verici ortam bu yılın temasını seçimimizde etkili oldu. Giderek yayılan yıkıcılık dalgasının yarattığı dehşet ve umutsuzluk duygusuna karşı psikanalitik olarak düşünme çabasına katkıda bulunmak arzusuyla "Ölüm Dürtüsü"nü 2016 Yıllığımızın ana teması olarak seçtik.

Bilindiği gibi Freud ölüm içgüdüğü/dürtüsü kavramını insanlığın en yıkıcı yüzünü gösterdiği iki Dünya Savaşı arasındaki umutsuzluk atmosferi içinde ortaya atmış ve geliştirmişti. Freud'un ilkin *Uygarlığın Huzursuzluğu*'nda (1920) öne sürdüğü, yaşam ve ölüm dürtüleri arasındaki çatışma mefhumunu, esas itibarıyla Melanie Klein ileri götürdü. Klein'in ruhsal olgunlaşma sürecini paranoid-şizoid konumla depresif konum arasındaki salınımla açıklayan kuramının temelinde yaşam dürtüsüyle ölüm dürtüsü arasındaki çatışmayı görebiliriz.

Freud'un başlangıçta spekülatif olarak ortaya attığı, sonraki çalışmalarında klinikte kanıtlarını aradığı ve psikanaliz literatüründe tartışmalı kavramlar arasında yer alan (Laplanche ve Pontalis, 1967) ölüm dürtüsü kavramına günümüz psikanaliz yazarları nasıl bakıyor? Klinik olarak bugün hâlâ bu kavrama ihtiyacımız var mı? Dahası yıkıcılığın kol gezdiği günümüz dünyasında, ölüm dürtüsü kavramı bireysel ve kitlesel saldırganlığı ve yıkıcılık eğilimlerini açıklamakta yardımcı olur mu? Bu sayıya seçtiğimiz bazı makalelerle bu sorulara biraz daha yakından bakabilmeyi, yeni ve daha işlevsel sorular ortaya atılmasına katkıda bulunmayı ve hem klinik hem de toplumsal görüngülerin bu gözle tartışılabileceği bilimsel bir ortam için, üzerinde düşünülmeğe değer güncel veriler sağlayabilmeyi umuyoruz. Makaleleri bir araya getirirken, kimilerinin doğrudan ölüm dürtüsü, saldırganlık ve yıkıcılık kavramlarını ele alması kimilerinin de bu kavramlaştırmalar ışığında zengin paralel okumalarının yapılacağı düşüncesi seçimlerimize yön verdi. Bunun yanı sıra, geçen sayılarda olduğu gibi bu yıl da kuramsal olduğu kadar klinik ve teknik ağırlıklı makaleler de seçmeye; klasik kuramı olduğu kadar çağdaş kuramlaştırmaları da yansıtmaya ve alan dışından okurlar için disiplinler arası okumalara açık makaleleri de derlemeye dahil etmeye özen gösterdik.

* * *

Yaşam ve ölüm dürtüleriyle, yıkıcılık ve saldırganlıkla ilgili psikanaliz kuramlarının genel bir değerlendirmesini ve bu konudaki temel yaklaşımları derlememizde Franco de Masi'nin "Ölüm Dürtüsü Kavramı Klinik Alanda Hâlâ Kullanışlı mı?" başlıklı makalesinde bulmak mümkün. De Masi saldırganlığa dair yaklaşımlarda üç ana hat belirliyor: 1) Saldırganlık, nefret ve yıkıcılığın, insanın içgüdüsel donanımının bir parçası olduğuna dayanan görüşler (Freud, Klein); 2) Saldırganlığın temel bir eğilim olduğunu ve travma yaratıcı deneyime tepki olarak pekiştiğini savunan görüşler (A. Freud, Fairbairn, Winnicott, Kohut); ve 3) Saldırganlığın olumsuz veya hüsrana uğratan bir çevreye tepki olarak ortaya çıktığını vurgulayan görüşler (Khan, Fonagy, bağlanma kuramcıları). Kısaca saldırganlığın başlı başına bir dürtü mü, yoksa narsisist yaralanmaya bir tepki mi olduğu sorusuna yanıt arayan de Masi, yıkıcılığı açıklayan, ölüm içgüdüleri veya tahrip etme dürtüsü gibi doğuştan gelme bir güç olduğunu varsaymanın klinik alanda gerekli olmadığı sonucuna varıyor. Yıkıcılığı, çocukluk çağı travmasıyla ve bilhassa da daimi bir duygulanım eksikliğine bağlı travmayla ilişkilendirmenin klinik bakımdan daha kullanışlı olduğunu ileri sürüyor.

David L. Bell “Ölüm Dürtüsü: Çağdaş Kleinci Kuramda Görüngübilimsel Perspektifler” makalesinde ölüm dürtüsü kavramını ilk ortaya atan Freud’dan bu yana kavramın gelişimini ele alıyor ve ağırlıklı olarak çağdaş Kleinci düşüncede ölüm dürtüsünün farklı bazı modellerle kavramsallaştırılması üzerinde duruyor. Yazar Kleinci çizgide üç model saptıyor. 1) Algılama yetisini yıkmayı hedefleyen bir dürtüye odaklanan model; 2) Bir düşünmeme dünyasının, Freud’un tarif ettiği haz verici Nirvana-benzeri durumun içine çekilmenin baştan çıkarıcılığını vurgulayan model; 3) Nesne üzerindeki, onun her türlü hareketini önleyen sadist kontrole ve alışılmışın dışında bir haz çeşidine yoğunlaşan model. Yazar bu üç modelin ortak noktasının, düşünmeye yönelik saldırılara verilen önem olduğunu vurguluyor. Freud’un düşüncelerinin temelinde onun insanlığa trajik bakışının yattığını, ölüm dürtüsü kavramının ise bu trajik bakışı en olgun biçimiyle yansıttığını öne süren Bell’in ayrıntılı vaka betimlemeleriyle daha da zenginleştirdiği makalesi konuyla ilgili önemli ve eğitici bir kaynak teşkil ediyor.

Derlememizde her zaman olduğu gibi bu yıl da sanat-psikanaliz ilişkisini örnekleyen bir çalışma var: Aynı zamanda yayın kurulu üyemiz ve Türkçe Yıllıkların ilk editörü olan Bella Habip’in “Öteki’ne Umutsuz Bir Sesleniş Olarak Tutkulu Aşk: Nagisa Oşima’nın ‘Ai No Corrida’ Filmi” başlıklı makalesi. Oşima’nın gerçek bir olaydan hareket eden ve 70’li yılların kült filmleri arasında yer alan *Duyu İmparatorluğu* filmi analiz eden yazar, filmin “bir taraftan duyular ve erotizm aracılığıyla temsil edilen tutkulu yaşantıyı, diğer taraftan Öteki’ne yönelik bir sesleniş, bir hayatta kalma stratejisi değeri taşıyan duyuları incelikle gösterdiğini” vurguluyor. Aynı zamanda ölüm dürtüsü üzerine sorulara da boyut katan bu makale yıkıcı dürtülerin akıbetini film analizi vasıtasıyla gözler önüne seriyor. Saldırganlık ve yıkıcılığın narsisist yaralanmayla ilişkisi üzerine zihin açıcı görüşler getiriyor.

Claude Janin’in utanç, nefret ve pornografi arasındaki ilişkiyi klinik örnekler ve metapsikolojik önermelerle irdelediği “Utanç, Nefret ve Pornografi: Güncel Zamanların Bir Veçhesi Üzerine Çeşitlemeler” makalesi yıkıcılığın ruhsallık düzleminde dışavurumlarından biri olan “değilleme” olgusu üzerinde duruyor. Ötekinin varlığını içkin olarak kabul eden, bir sosyalleşme aracı olan utanç ile ötekini değilleyen pornografi arasındaki ilişkiden söz ederken; pornografide ortada gözükmeyen halde sahneyi kaplayan utancı “beyaz utanç” olarak tanımlıyor. Nefretin de tıpkı pornografi gibi ötekinin değillenmesi üzerinde temellendiğini gözler önüne seriyor.

Utanc konusunu devam ettiren bir başka çalışma John Steiner'in "Görme ve Görülme: Klinik Ortamda Utanç" başlıklı makalesi. Steiner utanç duygusunun ruhsal inzivadan çıkmayı önleyen yönünden ve hastanın ruhsal inzivadan çıkmaya başladıkça karşı karşıya kaldığı iki korkudan bahsediyor: Nesneyi daha açık bir şekilde görme korkusu ve görülmenin daha ön plana çıkması korkusu. İyi nesnelere verilen zararın farkına varılması nedeniyle, görmenin suçluluk ve depresyonla bağlantılı duygulara yol açtığını belirtiyor. İki klinik örneğe değinen Steiner, utancı ele almanın olumlu klinik sonuçlarını gösteriyor.

Irit Hameriri Valdarsky'nin "‘Yok Olma Varoluşuna’ Karşı ‘Boşluk Varoluşu’: İlkel Zihinsel Durumlardaki İki Niteliği Ayırt Etmek" başlıklı makalesi yazarın "boşluk varoluşu" (*void existence*) adını verdiği bir deneyim tarzını, psikanaliz literatüründe sıklıkla kullanılan "yok olma varoluşu"ndan (*annihilation existence*) ayırıştırmaya odaklanıyor. Yazar, ruhsal deneyimde toptan bir ıssızlık anlamı taşıyan "boşluk varoluşunu" kavramlaştırarak, klinikte, simgeleştirme yetisinin yetersiz olduğu zorlu vakaları kavrayışında analiste yardımcı olacak yeni bir kavramsal araç geliştirmeyi amaçlıyor. Yazara göre "boşluk varoluşu" tek-boyutlu bir varoluştur ve kişi sonsuz, hudutsuz bir boşlukta, haki ki bir iç nesneden ve bu varoluş durumuna dair canlı herhangi bir temsilden yoksun haldedir. Kuramsal tartışmasını bir analizden alıntılarla destekleyen yazar hastasının dile getirdiği deneyimle Michael Ende'nin ünlü *Bitmeyecek Öykü* romanındaki ıssızlık betimlemeleri arasında paralellikler kuruyor.

Geçen sayıda da bir makalesini okuduğunuz René Roussillon'dan bu defa, 22-25 Temmuz 2015 tarihlerinde ABD'nin Boston kentinde düzenlenen 49. IPA Kongresi'ne sunduğu bildiri olan "Birincil Simgeleştirme Üzerine Çalışmaya Giriş" başlıklı metni derlememize aldık. Yazar kapsamlı bir vaka örneğine de yer veren bu çalışmasında, ruhsal işleyişe dair var olan modellerin narsisizm patolojileri söz konusu olduğunda yetersiz kaldığını hatırlatıyor. Psikanalitik metapsikolojinin, simgeleştirme sürecinin daha erken ya da daha arkaik yönleri üzerine bir düşünüşle tamamlanmasının önemini vurguluyor. Birincil simgeleştirme süreçlerinde bağ kurmanın ve bağlara yatırımın esas olduğunu belirten yazar simgeleştirmenin ve böylece ortaya çıkan ruhsal dönüşüm süreçlerinin temelinde "yeni doğanın ruhsal gereksinimlerine karşılık vermek için yeterli bir uyum ve dönüşüm yeteneğine sahip bir annesel çevreyle" karşılaşmanın yattığını vurgulayarak, Marion Milner'den alıp geliştirdiği kavramla *yoğrulabilir-aracı* niteliği taşıyan bir nesnenin varlığına duyulan ihtiyacı ele alıyor.

The International Journal of Psychoanalysis (IJP) her yıl bir sayısında, farklı klinik yaklaşımları kıyaslama imkânı veren *Analist İşbaşında (Analyst at Work)* başlıklı bir dosya yayımlıyor. Üç makaleden oluşan bu dosyanın ilk kısmında bir analistin ayrıntılı seans dökümleriyle sunduğu bir vaka, ardından iki analistin bu vaka üzerine yorumlarını içeren iki makale yer alıyor. Bu yıl ilk kez bu dosyayı derlememize almaktan dolayı mutluyuz. Bu başlık altında Lila Hoijman'ın sunduğu “Alix Vakası: Bebekle Birlikte Üçlü Olunca Yaşanan Psikanalitik Dönüşüm” makalesini ve Robert Oelsner ile Ignês Sodre'nin Tartışma: “Alix Vakası: Bebekle Birlikte Üçlü Olunca Yaşanan Psikanalitik Dönüşüm” başlıklı yorumlarını okuyacaksınız.

Klinik sorunlara eğilen diğer iki metin ise Catalina Bronstein ve Anna Potamianou'nun somatik olguları mercek altına alan çalışmaları. Her iki yazar da görüşlerini ayrıntılı vaka incelemeleriyle örneklendiriyor. Catalina Bronstein “Seansta Bilinçdışı Düşlemin Bulunup Çıkarılması: Biçimin Tanınması” makalesinde bilinçdışı düşlem kavramı üzerine Susan Isaacs'tan bu yana yapılan çalışmaların bir sentezini sunuyor ve erken döneme ait “ilkel bilinçdışı düşlemleri” ele alıyor. Bu tarz düşlemlerin “bedenle ve işlenmemiş coşkularla yakından ilişkisi olduğunu, analistin içine yansıtıldıklarında güçlü bir rezonans yaratabildiğini; bu rezonansın bazen fiziksel olarak da deneyimlenebileceğini ve analistin karşıtarımının ayrılmaz bir parçasını oluşturduğunu” belirten yazar seansta düşlemin ortaya çıkış biçimlerinin nasıl tanınacağına dair bilgi veriyor. Anna Potamianou ise “Hatırlatıcı Olmayan İzler: Travma Yaratıcı Sonradan-Etkiler” makalesinde travma yaratıcı deneyimlerin bir sonucu olarak hastanın hiçbir şey hatırlamadığı ve hiçbir şeyi tekrarlamadığı durumları kuramsal bir çerçeveye oturtuyor ve bu gibi vakalarda zihinsel alanda derinlemesine işlenemeyen şeyin somatik olgular sayesinde dışa vurulduğunu öne sürüyor. Bu durum Potamianou'ya göre, analiz çalışmasının ilerleyebilmesi açısından “optimal baştan çıkarma”, analistin serbest dalgalanan dikkatle tetikte olma hali arasındaki salınımları, gerektiğinde içerikten çok sürece odaklanması gibi bazı önkoşulları zorunlu hale getiriyor.

Son olarak *IJP*'nin *Editöre Mektup* kısmından aldığımız, Nicola Luigi Bragazzi - Giovanni del Puente imzalı kısa bir metin var: “*Hijab* ve Eşcinsellik – Bir Vaka Örneği ve Literatür Taraması”. Psikanaliz literatüründe kadın için örtünmenin, anneye olan ilişkide bir geçiş nesnesi, sadist nitelikli bir üstbenlik ve babalık faili, Deri Benlik gibi bir kapsayan ve benzer başka işlevleri bağlamında ele alındığını hatırlatan yazarlar, örtünmenin erkekler için ne tip sonuçları olabileceğini var olan literatür ve bir vaka çalışması yardımıyla

ele alıyor. Vaka çalışması “örtük” eşcinsel bir hastanın, eşcinsellerin toplumun gözünde “görülmez” olmalarıyla, örtüyle gizlenen kadınların “görülmez” oluşları arasında kurduğu paralellige dikkat çekiyor. Örtünmenin ruhsallıktaki izdüşümleriyle ilgilenenler için daha önce 2013 sayısında yayımladığımız “Divan ve Çarşaf” (*Uluslararası Psikanaliz Yıllığı, 2013*) başlıklı çalışmayı da hatırlatmak isteriz.

Uluslararası Psikanaliz Yıllığı'yla ilgili haber ve gelişmeleri Facebook (<https://www.facebook.com/psikanalizyilligi/>) ve Twitter (PsikanalizYill) üzerinden takip edebilirsiniz. Blogumuzdan (<http://psikanalizyilligi.com>) Yıllıklardaki makaleler üzerine tartışmaları okuyabilir, duyuruları takip edebilir, yorum ve yazılarımızla siz de katkıda bulunabilirsiniz.

Verimli ve keyifli okumalar dileriz.

NİLÜFER ERDEM

Türkçe Yıllıklar Editörü ve Avrupa Yıllıkları Baş Editörü

KAYNAKÇA

- Freud, S. (1920), *Uygarlığın Huzursuzluğu*. Çeviren: Barışcan, H. İstanbul: Metis, 2014.
- Laplanche, J., Pontalis, J.B. (1967), *Vocabulaire de la psychanalyse*. Paris: PUF, 2. Basım, 1968, s. 371.
- Movahedi S., Homayounpour G., “Divan ve Çarşaf”, Çeviren: Temiz, M. Editör: Habip, B., s. 185-207. *Uluslararası Psikanaliz Yıllığı 2013*. Sel Yayıncılık, 2013.